

PREVODI IN RECEPCIJA KOSOVELOVE POEZIJE NA HRVAŠKEM

IVANA LATKOVIĆ

Univerza v Zagrebu, Filozofska fakulteta, Zagreb, Hrvaška
ilatkovi@m.ffzg.hr

Prispevek obravnava doslej objavljene hrvaške prevode Kosovelove poezije, njeno zastopanost v antologijah slovenske poezije v hrvaškem jeziku in objave v revijah kot tudi znanstveno in literarnokritično refleksijo o njej na Hrvaškem. Raziskava pokaže, da je Kosovelova poezija med hrvaškimi bralci bolj prisotna prek sočasnih poetičnih sorodnosti kot neposredno, obenem, da je izrazitejša po objavi hrvaškega prevoda *Integralov* v osemdesetih letih, zlasti skozi vpliv slovenske pesniške neoavantgarde. Čeprav odvisna od okoliščin v matični sredini in dejstva o zamudi pri objavi avtorjeve zapuščine, hrvaška recepcija Kosovelove poezije vendarle kaže nekakšno kontinuiteto. Dolga desetletja se je ta večinoma opirala na vpogledslovenskih zgodovinarjev književnosti, pogosto pa v obliki, ki je ponujala zgolj osnovne biografske podatke o avtorju in temeljne informacije o opusu. Prelom od tega tipa prevladujoče reproduksijske recepcije se je zgodil v osemdesetih letih znotraj takratne hrvaške poezije, posebej generacije kvorumašev, ter slovenskih pesniških neoavantgardnih gibanj, ko je Kosovel zaživel kot resnični slovenski klasik. Ta njegov status potrjujejo tudi najnovejše hrvaške izdaje tako poezije kot tudi znanstvenih razprav o njej.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.3.2025.4](https://doi.org/10.18690/um.3.2025.4)

ISBN
978-961-299-058-9

Ključne besede:
Srečko Kosovel,
poezija,
hrvaščina,
prevodi,
slovenščina

1 Namesto uvoda: povezave Srečka Kosovela s hrvaško kulturo v času njegovega življenja

Danes nedvomen kanonski status Srečka Kosovela zaznamuje diskontinuirana recepcija njegovega opusa ne le v matičnem okolju, temveč verjetno še izraziteje v najbližjem južnoslovanskem recepcijskem krogu – v hrvaški književnosti. Uvodoma bi lahko strnjeno ugotovili, in nato pa v nadaljevanju podrobneje pojasnili, dva prevladujoča segmenta hrvaške recepcije Kosovelove poezije: prvi se nanaša na splošno ugotovitev, da je Kosovelova poezija med hrvaškimi bralci bolj prisotna prek estetskih in slogovnih povezav oziroma sočasnih poetičnih presekov kot neposredno, drugi segment pa izhaja iz časovne opredelitve hrvaške recepcije – ta je namreč izrazitejša po objavi *Integralov*, zlasti po njihovem prvem prevodu v hrvaški jezik.

Ena najzgodnejših in zagotovo opaznejših povezav Srečka Kosovela s hrvaško kulturo izhaja iz dvajsetih let prejšnjega stoletja in je povezana z njegovim poetičnim in idejnim preobratom k avantgardnim težnjam ter levemu nazoru. Gre za razmerje med Kosovelovim konstruktivizmom in zenitizmom ter za Kosovelovo branje Krleže. Čeprav sta oba primera recepcije v obratni smeri, gre namreč za Kosovelovo spremljanje dogajanja v hrvaškem kulturnem prostoru, kar sicer ni osrednja tema tukajšnjega prispevka, so ta razmerja pomembna za razumevanje, ne le njegove poetike, temveč posredno tudi za njen sprejem v sosednji kulturi.

Prva omenjena Kosovelova povezava s hrvaško književnostjo, ta, ki se nanaša na odnos med njegovo avantgardno poezijo in zenitizmom, je bila dolgo časa v veliki meri prezrta oziroma zamolčana. To je posledica tistega, kar Janez Vrečko (2004) imenuje „trdovratne zmote o Kosovelovem pesniškem opusu“, in izhaja iz dejstva, da je „[g]lavni urednik Kosovelovega konstruktivističnega eksperimenta izpustil verjetno poglobljeno pobudo: zenitistično gibanje in vse, kar se je v zvezi s Slovenci okrog njega dogajalo.“ (Vrečko, 1986, str. 43). Kot tudi navaja avtor teh vrstic, so se na Ocvirkovo zanemarjanje zenitističnega vpliva na Kosovela odzvali številni ugledni slovenski literarni zgodovinarji – od Zadravca in Kmecla prek Slodnjaka in Gspana do Kosa in Pogačnika – pa tudi s hrvaške strani Aleksandar Flaker. Danes pa je povsem jasno, da je, kot piše Juvan (2005, str. 61), „avantgardizme sprejemal predvsem prek eklektičnega južnoslovanskega zenitizma“.

Skratka in brez namena, da bi se ob tej priložnosti podrobneje pojasnjevala celotna konstelacija avantgardnih razmerij okoli Srečka Kosovela, so omenjeni literarni zgodovinarji iz Kosovelove zapuščine rekonstruirali, da se povezava med zenitizmom in Kosovelom začne že s prvo skupino slovenske zgodovinske avantgarde, s Podbevškom na čelu. Ta je med letoma 1919 in 1921 študiral v Zagrebu, kjer je Ljubomir Micić intenzivno delal na izdaji prve številke revije *Zenit*, ki jo je Podbevšek zelo verjetno spremljal že od samih začetkov, nato pa tudi sodeloval z zenitisti. Zaradi razkola znotraj Podbevškove skupine in Kosovelove prekinitve z njim je *Zenit* ostal ob strani vse do leta 1924, ko se je „vrnil iz Bauhauza v Ljubljano konstruktivistični slikar Avgust Černigoj, Kosovelov prijatelj Ivo Grahor pa se je ilegalno napotil v sovjetsko Rusijo in Ferdo Delak, kasnejši ustanovitelj *Tanka*, zdaj pa predstavnik *Zenita* v Ljubljani – je začel s pripravami za konstruktivistični *Novi oder*.“ (Vrečko, 1987, str. 130). Na podlagi dnevnika Vrečko ugotavlja, da je Kosovel med letoma 1924 in 1925 intenzivno preučeval *Zenit*, oziroma da je nekaj časa že kar nevarno obremenjen z *Zenitom*, saj ga omenja v dnevnikih na vsakih nekaj strani, prisostvoval je obema zenitističnima večeroma v Ljubljani, v zapuščini se je ohranilo nekaj zenitističnih tiskov itd. *Zenit* in dela iz Zenitistične biblioteke pa si je prinesel celo domov na počitnice v Tomaj [...] Če natančno pregledamo razne vire, [...] bomo zlahka uvideli, da razen *Zenita* drugih revij sploh ne omenja [...]. (Vrečko, 1986, str. 84)

Torej pobudo za znamenite konstrukte, ki jih začne pisati leta 1925, Kosovel dobi pri Černigoju in v *Zenitu*, oziroma v Gollovih manifestih in pri Miciću. Kralj sklepa, da so „Kosovelove dejanske zveze s temeljnimi načeli konstruktivizma zelo šibke“ in da je to produkcijo „težko klasificirati“. Namreč “[g]re za sinkretičen spoj, ki je prav tako blizu konstruktivizmu – ali daleč od njega – kot je blizu lirike v 'Sturmu', pa tudi dvema postekspresionističnima gibanjema, dadaizmu in nadrealizmu“, in zaključuje, „to je pozicija, ki odraža obrise modela, kjer je Kosovel črpal pobude – 'Zenita'.“ (Kralj, 1986, str. 183, 184). Navsezadnje je Kosovelov razhod z *Zenitom* posledica mlačnega odnosa tega gibanja do „bistvenih vprašanj revolucije, nikakor pa ne njihovih poetičnih programov in manifestov, oziroma zenitistične pesniške šole v celoti“. Kosovel „še naprej prebira *Zenit*, ki pa mu doda še drugačno lektiro: [...] *Književno republiko*, *Novo Evropo* in *Zapiske delavsko-kmečke matice*“ (Vrečko, 1987, str. 133).

Od teh treh revij sta prvi dve izhajali v Zagrebu. *Književno republiko* je leta 1923 ustanovil Miroslav Krleža, leta 1927 je prepovedana zaradi obtožb o komunistični propagandi. Kot pričajo Kosovelovi dnevniki in pisma, je slovenski pesnik hrvaškega barda poznal, ne le prek *Književne republike*, temveč tudi z branjem druge Krležine revije, *Plamen* ter njegovih dramskih besedil. Verjetni začetki tega spremljanja so povezani že s Podbevškovim sodelovanjem s *Plamenom* leta 1919, ko je tam objavil pesem *Nočna tragedija s Kaptolske ulice*.¹

Revija *Plamen*, ki sta jo urejala Krleža in Cesarec, je zagovarjala ekspresionistično poetiko in revolucionarne ideje ter se pogosto obračunavala z miti hrvaške kulture. Kot navaja V. Brešić, čeprav *Plamen* ni imel svojega manifesta, je bil publikacija, usmerjena k stalni izpostavljenosti in privilegirano mesto za širjenje subverzivnih idej, najbolj ekspliciten program z estetskimi in političnimi cilji pa je *Svima koji misle i osećaju u sebi Čoveka* iz leta 1919 (Brešić, 2002, str. 137). Gre za brezkompromisno kritiko dominantne družbene zavesti, avantgardno zagovarjanje enotnosti socialne in umetniške akcije, strogo razlikovanje med "starim" in "novim" (»Svima koji misle i osećaju u sebi čoveka«, n. d.). Prav ta prospekt je najden v Kosovelovi zapuščini, in sicer s podčrtanim naslednjim odlomkom: „Za one kojima je patriotizem, zavrit u svetački barjak i u trikoloru, najveća životna filosofija, on ne znači *ništa*; za one koji bez predrasuda misle i u sebi Čoveka osećaju, za one koji iskreno zaviđaju potrebu u sebi i u društvu prevladaju sve sponse, sve laži, sve nepravde, sve plitkosti, sve gluposti – te time ubrzaju pročišćenje životnog smisla i rođenje novog životnog oblika, on znači *sve*.“ (Ocvirk, 1977, str. 1159). Tako Lado Kralj (1986, str. 183) kot Janez Vrečko (2020, str. 245) sta opozorila, da se Krležin vpliv na Kosovela morda najbolje vidi v socialno borbenih pesmih in njihovem aktivističnem naboju.

Kar zadeva Kosovelovo zapuščino, se Krleža največkrat omenja v pismih Vinku Košaku, ki je študiral v Zagrebu in s katerim je izmenjeval misli o Krleži. V pismu z dne 29. oktobra 1922 Kosovel piše Košaku, da bo pri Krleži dobil "mnogo modernega in tudi prevodov" (Kosovel, 1977, str. 446), nekaj mesecev pozneje, 25. februarja 1923, pa pismo zaključi z besedami "Krleža. Plameni so lepi." (isto, str. 448). V pismih Košaku iz avgusta 1925 je razvidno, da Kosovel načrtuje predavanje o Krleži in prijatelju predlaga naslednje:

¹ Podbevšek je načrtoval objave skupaj z B. Jakcem tudi v Šimičevem *Jurišu*, ampak se to ni uresničilo. Več o tem glej v Dović, Marijan, 2021: Od Svetokreta do Tanka. *Slavistična revija* 69/1. 17–35.

Kar se tiče Krleže: Eno zbirko pesmi imam jaz (prve pesmi pod naslovom: Lirika), veliko boš dobil v 'Plamenu', ki sem Ti ga že baje pokazal in Ti lahko Grahor pove, kje ga dobiš, veliko v 'Književni republiki' [...] Dobre kritike o Krleži v 'Jug. Njivi' (Barac B.), malo pojasnilce o K. dobiš v 'Zvonu', napisal ga je Miran Jarc 'O mod. srbohrv. liriki'" (isto, str. 57, 58)

Kot je že opazil Ocvirk, je iz teh pisem razvidno, da "se Košak ni ogreval za Macharja [...], saj se je usmerjal v levo. Zato ni nič čudno, če mu je Kosovel prigovarjal, naj se raje loti Krleže, ker se mu je zdel glasnik novih nazorov v literaturi in novih pogledov na družbo. In v resnici je Krleža takrat že očitno zapuščal ekspresionistično pesniško dikcijo v liriki in se oklepal revolucionarne" (Ocvirk, 1977, str. 1159).

V doslej najsystematičnejšem pregledu Kosovelovega odnosa do Krleže, tistega Janeza Vrečka,² avtor ugotavlja, da gre za pomemben Krležin vpliv tudi na Kosovelove načrte za dramo, roman, novelo in da se je – kljub različnim stališčem do *Zenita* – po "tomajski politični preobrazbi" in s približevanjem socializmu Kosovel približal tudi Miroslavu Krleži (Vrečko, 2020, str. 245–247).

2 Slovenska književnost med hrvaškim bralstvom v prvi tretjini 20. stoletja

Preden predstavimo najzgodnejšo hrvaško recepcijo Kosovelove poezije, na kratko pojasnimo recepcijski obzor hrvaškega bralca o slovenski književnosti v dvajsetih letih prejšnjega stoletja. V tem nam lahko posluži delovanje Frana Ilešiča, enega najzgodnejših posrednikov med hrvaško in slovensko kulturo, ki je v prvih dveh desetletjih v Zagrebu objavil več pregledov in antologij slovenske književnosti: *Ocrt najnovije slovenske književnosti* (1905), *Cviete slovenskoga pjesništva* (1906), *Slovenske novele i povesti*, 1 (1907) ter *Noviji slovenski pisci* (1919). V vseh njih so besedila objavljena v slovenščini, z opombami v hrvaškem jeziku. Kot naslednik utemeljitelja zagrebške slovenistike Frana Celestina je imel Ilešič predvsem pedagoški namen – hrvaškemu bralstvu predstaviti po njegovem mnenju reprezentativne avtorje slovenske književnosti. Že s prvim pregledom, z *Ocrtom najnovije slovenske književnosti*, je Ilešič sprožil kritične odzive zaradi svojega pristopa in izbora. Tako mu je Evgen Lampe leta 1906 v *Domu in svetu* očital neenakomerno znanje slovenske književnosti in

² Poglavje *Kosovel i Krleža* v Janez Vrečko: *Srečko Kosovel. Monografija*, 2. dio.

pomanjkanje “trdnih načel, po katerih bi sodil, in odtod nima nikjer poguma, da bi izrekel svojo lastno, utemeljeno misel o slovstvenih strujah in o idejah, ki žive v njih”, skratka, da je Ilešič kot literarni zgodovinar brez kritike in brez izraza lastnih idej (Lampe, 1906, str. 375, 376). Iz Ilešičevega odgovora je razviden njegov namen pri sestavljanju tega pregleda, pojasnjuje ga z naštevanjem:

I. [...] Spis naj bi bil referat v svrhu informacije. [...] II. Pisal sem za Hrvate, ne za Slovence; bil sem torej tako rekoč učitelj, ki podaja učencem novo snov. [...] III. Pisal sem o Slovencih, ne o sebi. Hotel sem Hrvatom pokazati objektivno stanje slovenske književnosti, ne pa svoje osebnosti. IV. Popolnoma neopravičena je trditev, češ da govorim samo o tistih pojavih književnostnih, pri katerih sem sotruden. (Ilešič, 1906b, str. 447, 448)

Ena izmed Lampejevih pripomb se nanaša tudi na prikaz slovenskih pesnikov, na primer, da je podrobneje obravnaval le Župančiča, medtem ko je Medveda prezrl, še več, “[t]ako je delal tudi z drugimi“ (pripomba Ilešiča v Lampe, 1906b, str. 448).

Naslednje leto, 1906, je Ilešič objavil novo antologijo z naslovom *Cvijeće slovenskoga pjesništva*, v katero je vključil nekaj manj kot 60 pesnikov. Pesmi so tudi tukaj objavljene v izvirniku, dodani pa sta krajša slovnica in slovar slovenskega jezika. Poleg nekaterih danes manj znanih pesnikov je v ta izbor vključen tudi niz klasikov slovenske poezije. Po poglavju o ljudski pesmi sledi krajši pregled slovenskega pesništva, v katerem je jasno izražena namera po komparativnem pristopu. Avtor poudarja, da se „može daljnji razvoj slovenskoga pjesništva motriti uzporedno sa hrvatskim; ta jedno se i drugo odsele razvijalo pod istim pobudama i uzrocima, tako da odgovara jedno drugome“ (Ilešič, 1906a, str. XII). Tako v primerjavi s hrvaškim pesništvom slovensko poezijo razdeli na pet obdobij: od Vodnika (škofa Vrhovca), prek Prešerna (ilirstva), *Slovenskega glasnika* (Neven), *Zvona* (*Vienca*) do najnovejšega časa (po letu 1895). Po tej razporeditvi začenja z *Zadovoljnim Kranjcem* V. Vodnika in zaključuje z lirsko in epsko poezijo A. Aškerc. Vmes je poezija Prešerna, Gregorčiča, Jenka, Stritarja, Cankarja, Ketteja, Murna, Župančiča, Gradnika in drugih, ki jo zdaj lahko hrvaški bralec spremlja s pomočjo slovarja. Čeprav Ivan Cankar z Ilešičevo izbiro ni bil zadovoljen,³ niti Oton Župančič⁴, kar je pomembno dejstvo, kazalec tistega časa, enako kot da je Ilešič s svojim novoilirskim nazorom in

³ “Njegovo Cvijeće je naravnost jugoslovanski škandal. Kar je kdaj skokodakalo kak slovenski verz, je podal kot slovensko poezijo.” (po Čeh 2006: 160).

⁴ Župančič, O. (1907). *Cvijeće slovenskega pjesništva*. *Ljubljanski zvon*, 27(8), 501–505.

idejo integralnega jugoslovanstva, ki jo je zagovarjal, izzival številne skorajda jezljive odzive, je *Crieće* ena redkih bolj sistematičnih antologij, ki so bile hrvaškemu bralcu ob izidu sploh dostopne. Kritike izbora so sicer pogoste pri tovrstnih publikacijah, ampak so v Ilešičevem primeru skoraj stalnica.⁵

Ob različnih pregledih in antologijah, ki jih je pripravljaj, je Ilešič bolj ali manj kontinuirano spremljal tudi objave slovenskih avtorjev v hrvaških časopisih. Tako je z navdušenjem sprejel, da je v časopisu *Pobratim* objavljen prevod Vilharjeve legende *Lesena riba*, Župančičeve pesmi *Večer na moru*, "refleksije na svežem grobu slovenskega pesnika" Simona Gregorčiča (s sliko): "[t]o je vesel znak, da se ravno list za odraslo mladino tako toplo zanima za našo književnost" (Ilešič, 1907, str. 383). O Gregorčiču je v hrvaških časopisih poročal tudi ob objavi v *Danici*, o prevodu Aškerčeve balade ter članku o Murnu, ki ga je napisal Fran Galović v *Mladi Hrvatskoj*,⁶ o Prešernu izpod peresa istega avtorja v *Hrvatski smotri*,⁷ in o številnih drugih pa tudi o številki zagrebškega *Savremenika*, posvečeni takrat preminulemu S. S. Kranjčeviću, za katerega je – med drugimi – tudi Franc Ksaver Meško napisal „obgrobnico” *Saj ni umrl*.⁸

Desetletje kasneje pa Joža Glonar v *Ljubljanskem zvonu* poroča o težavah, v katerih se je znašel prav *Savremenik*, saj se je „[u]redništvo [...] obračalo nekoliko puta i na različite adrese radi stalnoga izvješćivanja o književnim i umjetničkim prilikama recimo, kod Slovenaca, ali s nikakovim uspjehom”. Iz Glonarjevega krajšega obvestila sta zanimiva dva njegova sklepa, eden je sumničava misel, da "bi pisanje kakega Slovenca v *Savremeniku* o slovenski literaturi pridobilo onemu ducatu Hrvatov, ki bere slovenske knjige, še kakega novega člana", drugi pa je previden opomnik, da je recipročnost izmenjave od srede julija 1919 z odlokom ministrstva za notranje zadeve tudi formalno izrečena" (Glonar, 1920, str. 61, 62). Slednje pa je seveda posledica spremenjenih družbeno-političnih okoliščin, ki jih je povzročila predvsem ustanovitev Kraljevine SHS. No, prav v *Savremeniku* pa je objavljen eden najzgodnejših zapisov o poeziji Srečka Kosovela. Gre za časopis Društva hrvatskih književnika ali, kot ga je nekoč imenoval Izidor Cankar, "glasilo hrvatskih dekadentov po prepiru z 'Matico'" (1908, str. 283), ki je začel izhajati leta 1906. V

⁵ Takšne kritike so doletele tudi njegov izbor proznih del za hrvaško bralstvo. Glej npr. Glonar, J. (j.a.g.). (1920). *Noviji slovenski pisci. Životopisi i izbor tekstova*. Priredio dr. Fran Ilešič. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje „Matice Hrvatske". *Ljubljanski zvon*, 40(3), 183–184.

⁶ Ilešič, F. (1908). Splošni pregled; O Simonu Gregorčiču. *Ljubljanski zvon*, 28(2), 127.

⁷ Ilešič, F. (1909). „Hrvatska smotra". *Ljubljanski zvon*, 29(5), 319–320.

⁸ Ilešič, F. (1909). „Savremenik". *Ljubljanski zvon*, 29/3. 190.

njem so objavljali vsi pomembnejši hrvaški književniki, pa tudi Zofka Kveder, ki je že v prvi številki objavila “Gregorčiču v spomin fulminanten članek” (Tominšek, 1907, str. 512), kasneje pa še vrsto prispevkov v rubriki *Slovenske knjige i pisci* (o Murnu, Ketteju, Kraigherju in drugih).

Dejavnost revij je bila v tem času precej živahna, medsebojna izmenjava pa vsaj deloma stalna, kar očitno potrjuje tudi *Savremenik*. V njem se je o slovenski književnosti poročalo redno, zato je že ob samem začetku tega časopisa Josip Tomiňšek upravičeno ugotovil, da “Savr.’ očitno namerava poročati, kakorkoli, tudi o slovenskih knjigah” (1906, str. 255).

2.1 Zgodnje omembe Kosovelove poezije v zagrebških revijah *Savremenik*, *Hrvatska revija* in objave v *Istri*

Omenjena Tomiňškova ocena se je potrdila tudi na primeru poezije Srečka Kosovela. Jeseni leta 1931 je revija *Savremenik* objavila nekaj krajših prispevkov o slovenski književnosti. Vladimir Bartol je hrvaškim bralcem predstavil predstavo ljubljanskega Narodnega gledališča *Dogodek v mestu Gogi*, S. M. Štedimlija je komentiral beograjsko *Biblioteko jugoslavenskih pisaca* in pomanjkanje slovenskih avtorjev v njej, ob tem pa izrazil zadovoljstvo ob izidu proze Ivana Cankarja. Objavljen je tudi prispevek o reviji in biblioteki *Modra ptica*. V zaključnih uredniških opombah, tik pred koncem številke, najdemo še kratko informacijo o izidu izbranih pesmi Srečka Kosovela:

Ovo izdanje uredio je i napisao o Kosovelu opširan uvod književnik Anton Ocviřk. Knjiga se u njegovoj redakciji znatno razlikuje od prvog izdanja, koje je priredio Kosovelov drug i prijatelj, također književnik Alfons Gspan. U svakom slučaju ovo novo izdanje ne prikazuje one tipične osobine Srečka Kosovela kao prvo. Moglo bi se reći da je g. Ocviřk namjerno išao za tim da Kosovelovim pjesmama dade drugi smisao, kao skupnom djelu. (Anonimno, 1931, str. 311, 312)

Z uvodno in zaključno povedjo je to celoten prikaz Kosovelovih *Izbranih pesmi* iz leta 1931, ki ga, kot se zdi, podpisuje uredništvo revije. Čeprav zelo kratek, ta zapis ni le ažuren, temveč vsebuje tudi oceno nove izdaje Kosovelovih pesmi. Tu se namreč ne opozori le na poznavanje prve izdaje *Pesmi*, ki jo je uredil Alfons Gspan, temveč je izpostavljeno tudi vrednotenje obeh izdaj, saj je za avtorja teh vrstic Gspanova interpretacija “tipičen” Kosovel, medtem ko mu Ocviřk pripisuje nov

pomen. Čeprav obe izdaji izhajata predvsem iz Kosovelove zgodnje, impresionistične faze, je avtor tega zapisa v njiju očitno prepoznal precejšnjo razliko v interpretaciji obeh urednikov Kosovelovih pesmi – kot da bi s tem že napovedal polemiko med urednikoma, ki se je zgodila štirideset let pozneje.

Istega leta, 1931, je v *Hrvatski reviji* zvesti poročevalec o slovenski književnosti Ladislav Žimbrek objavil obširnejši pregled sodobne slovenske lirike. Z namenom, da prikaže slovensko poezijo po letu 1918, avtor uvodoma predstavi veliko četverico moderne, zlasti Cankarja in Župančiča. Takoj na začetku, z navedbo, da se je slovenska moderna rodila v Cukrarni, se sklicuje na dve razpravi Božidarja Borka, objavljeni leta 1927 v *Savremenuku*,⁹ ter s tem postavlja okvir za branje svojega pregleda najnovejše etape slovenske književnosti in njenih neposrednih predhodnikov. Žimbrek Cankarja imenuje “najvećom književnom evropskom ličnošću, autoritetom i umjetnikom”, Župančiča pa “majstorom pjesničkog izraza i forme”, “najvećim živim modernistom”. Prek teh dveh najpomembnejših osebnosti, ki “završuju jednu markantnu književnu epohu”, avtor pride do obdobja po koncu prve svetovne vojne in ob ugotovitvi o “vječnom klipsanju za Evropom” tako pri Hrvatih kot pri Slovencih kot glavne tendence prepozna “ekspresionizam, primitivizam, infantilizam, nadrealizam, zenitizam, zakašnjeli impresionizam”. Žimbrek tudi zapiše, da po letu 1919 ni veliko izvirnosti, nato pa omeni nalet zenitizma oziroma “kod Slovenaca Podbevšek, Onič i ‘Tri labode’, pa zbirka pjesama istog Podbevšeka ‘Človek z bombami’”, za katere sklepa, da jih bo “literarna historija zabilježi[la] kao abnormalni kuriozum bezimernih ljudi, koji nisu znali pjevati” in da to “nema nikakove veze s literaturom, a ni s ekspresionizmom, na koji se nakalamlje dadaizam” (Žimbrek, 1931, str. 47). Po tem povsem mimobežnem in precej negativnem komentarju o avantgardnih težnjah, se Žimbrek loti “prvega ekspresionizma” in njegovih predstavnikov Seliškarja, Jarca, A. Vodnika (za orientacijo bralcu navede njihove vzporednike v hrvaški književnosti – A. B. Šimića, Krležo in Cesarca). Največ prostora v tem pregledu namenja Seliškarju in Jarcu, prikazani pa so še Jože Pogačnik, Anton Ocvirk in Srečko Kosovel. Od vseh pesnikov Kosovel dobi najmanj prostora in pozornosti.

Bliz Seliškaru bio bi mrtvi Srečko Kosovel, ali ne toliko dubok, opterećen pjesničkom tradicijom Moderne, bez imalo borbenosti, pravi refleksivni lirik, sentimentaln, pun tuge i žalosti. Preosjetljivo reagira na svijet i ljude, zato kod

⁹ *Trideset godina moderne slovenačke lirike* ter Ivan Cankar i današnja slov. književnost.

njegovih pjesama nalazimo čisto lirsko-refleksivno raspoloženje, koje nam mnogo sjeća impresionista, dok ga tek nekoje pjesme („Ecce homo“, „Ekstaza smrti“) tijesno vežu sa savremeniciima. (isto, str. 53)

Čprav je po Kosovelovi smrti (v izvirniku) objavljeno več njegovih ekspresionističnih pesmi, ga Žimbrek predstavlja zgolj skozi dve, verjetno najbolj znani, in ga dojema predvsem kot naslednika moderne, in sicer njenega impresionističnega segmenta. V tridesetih letih je število zapisov o Kosovelovi poeziji v hrvaških revijah razmeroma skromen, ampak je v teh nekaj primerih vidno, da je bil predstavljen kot pripadnik modernističnih poetik – tistih, ki so bližje njihovemu tradicionalnejšemu delu, torej tistemu, ki je manj naklonjen eksperimentiranju z izrazom in vsebino, kar se kaže v poudarku na čutnem, refleksivnem, elegičnem. To potrjujejo tudi tukaj navedeni primeri iz *Savremenika* in *Hrvatske revije*, dveh od treh revij, ki jih je Božidar Borko prav leta 1930 izpostavil kot tiste, ki "prihajajo v poštev" v okviru hrvaškega časopisja (Borko, 1930, str. 185). V obeh so objavljala znana imena hrvaške književnosti in kulture, mnogi med njimi so bili ključne osebnosti svojega časa. *Savremenik* se je osredotočal na tekočo domačo literarno produkcijo in ni forsiral avantgardnih načel literarnega ustvarjanja, vendar je bil v času vzpona ekspresionistične generacije odprt za mlajše pisce, kot so Miroslav Krleža, Antun Branko Šimić, Gustav Krklec in drugi (»Savremenik«, n. d.). Po drugi strani pa je bila *Hrvatska revija* do zgodnjih tridesetih let odprta za vsa estetska in politična usmerjenja, nato pa se je usmerila v bolj tradicionalen, politično desno orientiran koncept (»Hrvatska revija«, n. d.).

Savremenik in *Hrvatska revija* sta bila med pomembnejšimi akterji med revijami dvajsetih in tridesetih let 20. stoletja. Vendar pa je v kontekstu teme tega članka vredno omeniti še eno, nekoliko manj znano revijo iz tistega časa – emigrantski list *Istra*. Gre za revijo, ki je izhajala v Zagrebu od leta 1929 do 1940. Sprva je bila zasnovana kot glasilo Istranov v Jugoslaviji, leta 1931 pa je postala glasilo Saveza jugoslavenskih (kasneje jugoslovenskih) emigranata iz Julijske krajine. V etnološkem smislu je ta revija dragocena, saj predstavlja vir podatkov o materialni, družbeni in duhovni kulturi Istre, Kvarnerja, Dalmacije ter slovenskih in italijanskih krajev v obdobju med vojnoma (Petrić 2017: 129). Pomembna je tudi zaradi dejstva, da so v njej objavljani prispevki iz hrvaške in slovenske književnosti. Med hrvaškimi avtorji so najdemo Mateta Baloto, Viktorja Cara Emina, Vladimirja Nazorja, Draga Gervaisa, Matka Laginjo, Hijacinta Petrisa in številne druge, med slovenskimi pa Alojza Gradnika, Simona Gregorčiča, Ivana Preglja, Iga Grudna, Bogomirja

Magajno, Cirila Kosmača, Iva Grahorja, Franceta Bevka, Otona Župančiča, Ivana Cankarja, Dragotina Ketteja itn. Med njimi je bil tudi Srečko Kosovel. Njegove pesmi so v Istri objavljene v tridesetih letih, in sicer: *Oreh*, *Bori*, *Sveti Štefan*, *Novoletni sonet*, *Kdo je hodil*, *Mati čaka*, *Balada*, *Duma* in *Jesen*, kot tudi prozna besedila *Košara z jabolki* (*Tragigroteska iz dijaškega žnjenja*), *Burja* ter *Večerne ure*. O Kosovelu so v Istri pisali tudi drugi: Ivo Grahor (*Ob sedmi obletnici smrti Srečka Kosovela*, 1933), Lino Legiša (*Ob desetletnici smrti Srečka Kosovela*, 1936) ter v rubriki *Kulturna kronika* (*Tri obletnice v naši literaturi*: S. Gregorčič, S. Kosovel in D. Kette, 1936). Leta 1931 je v isti rubriki objavljeno naslednje obvestilo:

Polovicom novembra iziđi će u izdanju ljubljanske "Tiskovne zadruge" u Ljubljani u zbirci "Slovenski pisatelji sodobniki" zbirka "Izabrane pesmi" od rano umrlog kraškog pjesnika Srečka Kosovela. Zbirku će urediti naš sunarodnjak, mladi i uvaženi kritičar Anton Ocvirk. Dušu našeg Krasa nije još nitko tako vjerno i toplo iznio u poeziji kao Srečko Kosovel. U ovoj zbirci iziđi će i mnoge njegove neobjavljene pjesme.¹⁰

Če je soditi samo po teh naslovih, je bila *Istra* vsekakor dober vir o Srečku Kosovelu za hrvaškega bralca. Podoba, ki jo je ta časopis posmrtno oblikoval o njem, je bila seveda prilagojena uredniški zasnovi časopisa: "očuvati narodnu riječ, nacionalnu svijest i sjećanje na zavičaj, ali i razotkriti fašizam" (Petrinić, 2017, str. 121).

V poznih tridesetih, zlasti pa v štiridesetih letih, vpliv modernizma in avantgarde slabi v prid socialnega realizma in drugim oblikam družbeno zavestne književnosti, zato lahko sklepamo, da zaradi tega upada tudi zanimanje za poezijo, kakršno je pisal Kosovel. Vlogo vodilnega slovenskega modernega pesnika tako prevzame Alojz Gradnik, ki je bil več prevajan in verjetno tudi bolj bran.

3 Kosovelova poezija v povojnih antologijah in razpravah

V obdobju po drugi svetovni vojni, v petdesetih in šestdesetih letih, je objavljeno več pregledov in antologij v hrvaščini, v katere je vključena tudi Kosovelova poezija. Ena od prvih je *Izbor iz slovenske lirike*, ki ga je pripravil Branimir Žganjer, izdala pa jo je Školska knjiga v Zagrebu leta 1953. Poleg uvodnega poglavja o slovenski ljudski pesmi izbor vsebuje pesmi 23 pesnikov, od Prešerna do Udoviča. Kosovel je predstavljen s štirimi pesmimi: *Starica*, *Bijeda*, *Borovi*, *Crveni atom*, *Ekstaza smrti* (v

¹⁰ Podrobneje o objavah Srečka Kosovela in o prispevkih drugih o njem v listu *Istra* glej Petrinić, 2011.

prevodu Gustava Krkleca in Branimira Žganjera). V krajšem portretu pred pesmimi piše: “Kosovel voli svoje kraško selo (‘Starica Bijeda’), borove šume (‘Borova šuma’) i zna, da će daskora zavladati novo društvo revolucionarnim putem (‘Crveni atom’)” (Žganjer, 1953, str. 152). Nekoliko natančnejši prikaz Kosovelove poezije je v predgovoru Frana Petreća *Razvitak slovenske poezije*, kjer avtor poda informativen pregled slovenske poezije od srednjega veka do osvoboditve oziroma do konca druge svetovne vojne. V tem nizu je Kosovel, skupaj z Gradnikom, predstavljen kot “vrhunac poezije poslije Moderne”: “Kosovel je umro mlad od tuberkuloze, usred uspona. Opjevao je u naročito osjećajnoj, izvanredno nježnoj lirici svoj rodni Kras, taj kameniti predjel slovenske zemlje, i drugu krajnost – kapitalistički svijet na samrti.” (Petrè, 1953, str. 30). V naslednjih dveh izdajah (1962 in 1966), z drugim naslovom – *Prepjev iz slovenske poezije* – je Kosovel uvrščen v socialni ekspresionizem, skupaj s Seliškarjem in Klopčičem, v kratkem portretu pred pesmimi pa je bilo dodanih še nekaj stavkov: “Kad je osjetio da mu se približava smrt, uredio je svoju pjesničku zbirku *Zlati čoln* (Zlatni čamac). Osim pjesama pisao i borbene eseje i članke u kojima je osuđivao buržoasko društvo i najavljivao propast stare Evrope. Ipak naj snažniji je kao intimni lirik.” (Žganjer, 1966, str. 178).

Iz petdesetih let je še en izbor iz slovenske poezije – *Triptibon* – objavljen v Zagrebu leta 1958. Knjigo je uredil Slavko Mihalić, prevod iz slovenščine pa je opravil Vladimir Gerić. Kot že nakazuje naslov, gre za izbor poezije treh pesnikov – Ketteja, Murna in Kosovela. Tukaj je objavljenih kar 37 Kosovelovih pesmi, izbor pa temelji na kriterijih, ki so razvidni iz spremljajočega krajšega besedila, ki ga je podpisal T. Lj., z opombo, da so podatki prevzeti iz Janeževe *Zgodovine slovenske književnosti*. Kosovel je v tem izboru predstavljen kot “pjesnik Krasa, smrti i revolucije”, pesnik “duboke konfesionalističke intimnosti” in kot takšen je “direktni potomak Murna”. No, za razliko od slednjega, mu je revolucija dala “mnogo određeniji cilj”, zato Kosovel “bez rezerve preuzima parolu Gorkog” in piše “revolucionarne pjesme”. Izpostavljeni so tudi Kosovelovi eseji, v katerih je “vrlo borben i beskompromisan” in ti morda celo bolj kot njegove pesmi povedo, v kolikšni meri je bil iskren in neomajni borec za osvoboditev proletariata (T. Lj., 1958, str. 83–85).

Leta 1954 je v zagrebški *Republiki* Grigor Vitez objavil priložnostni tekst ob trideseti obletnici smrti Srečka Kosovela in je dodal šest pesmi, ki jih je sam prevedel (*Tko je bodao, Starica za selom, Tamni bori, Predsmrtna pjesma, Vozio sam se, O, nema smrti*). Vitez za tisti čas piše običajen prikaz Kosovelove poezije, s poudarkom na “lirske pejsaže”, “neposrednu iskrenost” i “direktnu ispovijest”, nato pa še na “manifest

revolucionara”. Iz tega desetletja bomo dodali še en naslov, in to s področja literarne kritike. Namreč leta 1954 je zagrebška Zora objavila *Zapise i kritike* Josipa Vidmarja, urednika Dobriše Cesarića, in v prevodu iz slovenščine Toneta Potokarja. Med njimi je tudi kritika Kosovelovih pesmi iz leta 1926. V njej takoj na začetku Vidmar ugotovi, da je s Kosovelovo “smrću slovenska literatura izgubila bogodanog lirika, koji nam se otkrio tek poslije smrti” (Vidmar, 1954, str. 158). Vidmarjeva kritika je izjemno naklonjena, tako zelo, da jo zaključí z besedami, da je njegova poezija “toliko neposredna i iskrena da slične nismo čuli sve od pojedinih pjesama Cankarove ‘Erotike’” (isto, str. 163). Ta sodba temelji na tem, kar Vidmar šteje za jedro Kosovelove poezije – “melankolija naslućivanja smrti”, in izhaja iz Vidmarjevih takratnih estetskih stališč:

Ob pesniških zbirkah se je vpraševal, ali se pesnik ukvarja s pomembnimi ali stranskimi pojavi duhovnega življenja, ali upesnjuje, “kar čuti”, in ni sentimentalen niti do sebe niti do drugih [...] Ob drugih zbirkah¹¹ je najprej opozoril na glavno čustvo in pesniško naravo pisca, odtod pa vrednotil vso zbirko. Priznaval je pristno, osebno, elementarno in iskreno izraženo čustvo, miselne posplošitve pa le tedaj, če je bil pesnik pomemben mislec in če je znal ohraniti in izpovedati notranjo resničnost. (Zadravec, 1975, str. 131)

Navedene antologije in prikazi poezije Srečka Kosovela iz najzgodnejšega povojnega obdobja kažejo usklajene težnje, da se poezija prikaže predvsem v luči dediščine moderne, predvsem tistega, kar sta zapustila Murn in impresionistična lirika oziroma refleksivna, intuitivna in izpovedna poezija iz časa moderne. Vse drugo, kar je takrat znano iz Kosovelove poezije, je pogosto zanemarjeno ali pa razlagano, kot to počne tudi Vidmar, le kot epizoda v pesnikovem kratkem življenju.

Nekaj let kasneje, tik pred objavo *Integralov* 26, je Vidmarjev prevajalec kritike o Kosovelu, Tone Potokar, v beograjskih *Književnih novinah* objavil skoraj protestni zahtevek za objavo Kosovelovih še neobjavljenih pesmi. Potokar poroča o dveh primerih: prvi “što se desio u Zagrebu, mada mu se izvori uglavnom kriju u Sloveniji”, drugi pa se nanaša na “slovenačku književnost, ali koji ima nesumljive reperkusije i na hrvatsko-srpskom jezičnom području”. Prvi primer se nanaša na težave pri objavi Tavčarjeve *Visoške kronike* v hrvaškem prevodu, drugi pa na dejstvo, da se zgodi “da netko položi svoju ruku na nešto što predstavlja opće dobro,

¹¹ Pod tem Zadravec misli na Kosovelove *Pesmi*, Gradnikov *De profundis* in Jarčevo zbirko *Clovek in noć*.

što drugim riječima znači, da bi to moralo postati javnim dobrom. Polaze je s takvom spretnošću da o tome, prividno, u javnosti, vlada potpuna šutnja, gotovo tajac” (Potokar, 1966, str. 9). Poleg tega, da bralce seznanja z doslej objavljenimi Kosovelovimi pesmimi, je pomen tega Potokarjevega apela tudi v tem, da opozori hrvaške in srbske bralce na okoliščine, v katerih se je znašla zapuščina “klasičnog slovenačkog lirika”, in da zahteva, da se nekaj ukrene glede tega v letu 40. obletnice Kosovelove smrti.

Istega leta, 1966, je v zagrebškem *Naprijedu* objavljena tudi druga, dopolnjena izdaja *Novije jugoslavenske poezije. Antologije*. Sestavili so jo Vladimir Popović (srbska poezija), Šime Vučetić (hrvaška poezija), Fran Petre (slovenska poezija) in Dimitar Mitrev (makedonska poezija). Vključeno je več kot 170 pesnikov, od tega 40 slovenskih, med njimi tudi Srečko Kosovel. V uvodu Šimeta Vučetića se pojasnjuje: “[n]aša poezija, lirska i poemična, u ovih je stotinu i pedeset godina dosegla razinu razvijenih poetskih izraza našeg kontinenta i afirmirala se, iako malo prevedena, kao poseban književni krug” (Vučetić, 1966, str. 7). Tako je zajeta poezija od romantizma do takratne sodobnosti, slovensko poglavje odpira Prešeren, zapira pa Cundrič. Že v uvodu, in to iz perspektive avtorjeve sodobne recepcije, se v reprezentativnem nizu izpostavi tudi Kosovel:

Ali danas, bez obzira kojoj su književnoj struji pojedine međuratne poezije pripadale – jesu li ih, naime, označavali ekspresionizmom, ili impresionizmom, modernizmom, ili modernom lirikom, socijalno ili artistskom, realističkom ili nadrealističkom – vidimo jasno da one poezije žive, ako se, napisane temperamentno i jasno, u njima osjeća temporalnost stvarnosti, drama ljudske kompliciranosti, dah zavičajnog jezgra i ljudske težnje za nečim što ne bi bilo beznađe ili jeza. U Gradnika, Ujevića, Krleže, Crnjanskog, Matića, Šimića, Grudena, Krkleca, Kosovela, Cesarića, R. Petrovića, M. Ristića, Drainca, Dedinca, Tadijanovića, Zogovića, Davića i u mnogih drugih [...] osjeća se drama ljudskog bića koje se grči i rve sa zlom vremena odupirući se ništavilu i solipsizmu [...] (Vučetić, 1966, str. 17)

V primerjavi s prvo izdajo je največja razlika v tem, da so v drugi avtorji grupirani glede na nacionalne književnosti, ki jim pripadajo. Kar zadeva Kosovela, so dodane še štiri pesmi (*Jesen*, *Drevesa v dolini*, *Glad*, *Ena je grozda*), ponovljene pa so bile tudi iz prve izdaje (*Balada*, *Mati čaka*, *Bori*, *Kratko življenje je*, *Starka za vasjo*, *Kadar spoznaš*, *Ekstaza smrti* in *Rdeči atom*). Pesmi so objavljene v izvirniku, na koncu pa je dodan *Rječnik slovenskih pjesama*, pa tudi biografsko-bibliografski podatki o pesnikih.

Leta 1966 je v Zagrebu objavljena še ena antologija, *Sto djela književnosti jugoslavenskih naroda* (ur. Vlatko Pavletić). Izbor iz slovenske književnosti je pripravil Jože Pogačnik in že v tej prvi izdaji je bil Kosovel uvrščen s štirimi pesmimi (*Balada, Slutnja, Ecce homo* in *Ekstaza smrti* v prevodu Nine Aleksandrov). V kratkem predstavitvenem delu se opozarja, da ni bila objavljena vsa pesnikova zapuščina, zato “temeljiti kritički pristup” ni mogoč, kot temeljne tematske preokupacije pa se izpostavijo “erotika, usamljenost vječnost, snovi i priviđenja, revolucija, mati, priroda i smrt” (Pavletić, 1966, str. 368).¹²

Druga polovica šestdesetih, čeprav pomembna za dopolnitev Kosovelovega opusa, očitno ni pustila globoke sledi na hrvaško recepcijo, to se bo zgodilo nekoliko kasneje, proti koncu sedemdesetih let, še posebej pa v osemdesetih letih.

Sredi sedemdesetih let sta v hrvaškem jeziku objavljeni dve pomembni antologiji slovenske poezije. Prva je *Nova slovenska lirika*, ki jo je priredil Radoslav Dabo in jo je leta 1975 izdal Nakladni zavod Matice hrvatske. Gre za, kot sam urednik navaja, “reduktivni izbor”, ki “predočuje samo jedan lik slovenskoga pjesništva, onaj moderni”. (Dabo, 1975, str. 217) in poezijo 13 avtorjev: Kocbek, Udovič, Bor, Minatti, Krakar, Zlobec, Zajc, Strniša, Kovič, Taufer, Vegri, Makarović, Šalamun. Ta izbor torej ni vključeval Kosovelove poezije, ampak je v drugi, obsežno dopolnjeni izdaji iz leta 2002 pri zagrebškem Konzorju, vključeno 17 njegovih pesmi (*Balada, Impresija, Borje, Predsmrtnica, Oproščaj od izbe, Sjeta, Ježa je jedna, Da sam list zelenil, Kons, Gorko istinito i bez utjebe, Ljudi s ranom, Robijaši, Starci, Kons, Kons (5), Integrali, Kraj*). Dabova opomba za to izdajo se začne prav s pojasnilom o Kosovelu “[u] ovoj antologiji, na samom početku nove, tj. moderne slovenske lirike/poezije, vidimo Srečka Kosovela, ponajprije dijelom njegova pjevanja potkraj života” (Dabo, 2002, str. 529). Urednik prav tako opozarja, da je ta antologija neposredno povezana z *Moderno slovensko liriko, 1940–1990* Janka Kosa (Ljubljana, 1995), ki vključuje 27 pesnikov. Hrvaška izdaja je prevzela tudi Kosovo razpravo o moderni slovenski liriki, ki je ob tej priložnosti nekoliko dopolnjena.

Druga antologija iz sredine sedemdesetih let je *Antologija slovenske poezije* v izboru in z uvodom Cirila Zlobca, ki je doživela celo tri izdaje (1974, 1981 in 1993, Školska knjiga, Zagreb). Za razliko od Dabove *Nove slovenske lirike*, tukaj ni večjih razlik med

¹² V zadnji izdaji, iz leta 1980, je bila dodana pesem *Crvena raketa* (prevod Slavka Mihalića), prav tako pa je bil razširjen opis Kosovelove poetike od ekspresionizma proti konstruktivizmu oziroma je v Kosovelovem opusu zaprt krog, ki se je začel z Murnom in končal pri sodobnih predstavnikih avantgarde (Pavletić 1980: 372).

posameznimi izdajami, razen v delu, ki se nanaša na sodobno poezijo, ki je osvežena predvsem z mlajšo generacijo pesnikov (Boris A. Novak, Maja Vidmar, Aleš Debeljak itn.), prav tako je bil razširjen seznam zamejskih pesnikov.

Uvodna razprava je literarnozgodovinski pregled slovenske poezije od njenih začetkov do povojnega

obdobja, temu pa sledijo pesmi avtorjev, sistematično razdeljenih v obdobja/poglavja: Pretprešernovsko doba, France Prešeren, Doba realizma i romantizma, Moderna, Pjesnici između dva rata, Lirika oslobodilačke borbe, Suvremena poezija in na koncu Pjesnici preko granice. Medvojno obdobje predstavlja dvanajst pesnikov: Alojz Gradnik, Lili Novy, Pavel Golia, Fran Albreht, Igo Gruden, Tone Seliškar, Miran Jarc, Anton Vodnik, Vida Taufer, Srečko Kosovel, Mile Klopčič in Božo Vodušek. Kosovel je tu najbolj zastopan, s 14 pesmi (*Balada, Borovi, Oni padahu tužno, Slutnja, Ne, ja neću još mrijeti, O, nema smrti, Bijeda za selom, Ecce homo, Mrtvo stoljeće, Crveni atom, 1, 2, 3, Nokturno, Ekstaza smrti, Smijeh kralja Dade, Crvena raketa*; većino jih je prevedel Slavko Mihalić, razen *O nema smrti, Ecce homo, Mrtvo stoljeće, Crveni atom, 1, 2, 3* in *Ekstaza smrti*, ki jih je prevedel Vladimir Gerić, *Bijeda za selom* pa Vesna Parun). Po številu pesmi mu sledi Gradnik, ki je tu predstavljen z 9 pesmimi. Prikaz Kosovela v predgovoru Zlobec začne z ugotovitvijo o popolnem nasprotju med tema dvema pesnikoma (kar ni redka predstava v hrvaški recepciji), ter ugotovi, da je Kosovel “središnja pjesnička ličnost tog razdoblja”, pesnik, ki je “najpotpunije ostvario sudbonosni nemir svog vremena, jednako u njegovim kozmičkim prostranstvima kao i u društvenoj konkretnosti”, “pjesnik pejzaža”, “socijalni pjesnik optužbe”, “glasnik revolucije” (Zlobec, 1993, str. 18). Kosovel je predstavljen tudi v krajšem biografskem zapisu pred pesmimi, z naslednjo ugotovitvijo: “Polemika oko Srečka Kosovela u Slovenaca još ni sada nije dokraja dorečena, no već je duže vrijeme jasno da je Kosovel pjesnik tako izvoran, uznemirljiv i nov u izrazu da mu čak i najkonzervativniji ukus ne može poreći pravo na visoko mjesto koje mu pripada u slovenskoj lirici.” (isto, str. 172).

Obe antologiji, R. Daba in C. Zlobca, sta pomemben del hrvaške recepcije slovenske poezije, mnoge generacije bralcev in strokovnjakov za slovensko književnost so se zanašale prav na te izbore, s čimer so v veliki meri oblikovale podobo slovenske poezije v sosednji kulturi.

4 Kosovel med hrvaškimi pesniki, kritiki, literarnimi zgodovinarji na koncu sedemdesetih in osemdesetih let

Konec sedemdesetih let je mogoče opaziti postopno naraščanje interesa hrvaških revij za Kosovelovo poezijo, ki je bila objavljena leta 1967 oziroma za njegove avantgardne *konse*. Tako je v *Dometih* z Reke leta 1978, v okviru tematskega bloka *Prostor i značenje*, objavljen krajši izbor pod naslovom *Konsi*. V isti številki je objavljena tudi razprava Denisa Poniža *Prostiranje poetskih riječi* o slovenski semantični konkretni poeziji Andreja Brvarja, Matjaža Hanžka, Andreja Medveda, Iztoka G. Plamena, Tomaža Šalamuna, Francija, Ifigenije in Oresta Zagoričnikov in drugih. Poniževa razprava je imela odmev med hrvaškimi pesniki, prav tako tudi hrvaški prevod njegovih razprav, zbranih v knjigi *Razgovori s literaturom*, še posebej poglavje o slovenski poeziji od 1965 do 1985, ki je objavljena v Biblioteki Dometi na Reki leta 1988, pa tudi drugi njegovi članki, ki so se takrat pojavljali v hrvaških revijah.

Po tej za hrvaško recepcijo pomembni objavi Kosovelove konstruktivistične poezije je v reviji *Dometi* leta 1979 objavljen tudi izbor Kosovelovih *Pogleda o umetnosti* v prevodu Ane Marije Kobal. Prav zahvaljujoč slednji so hrvaški bralci v svojem jeziku dobili tudi prvi prevod *Integralov* v knjižni izdaji, in sicer leta 1981 (Logos, Split). Prevedeni so bili po *Zbranem delu II* (*Integrali / Pesmi v prozi / Črtice / Dodatek*; DZS, Ljubljana, 1974), razpored pesmi pa je enak izvirniku. Pesmim je bila dodana le krajša opomba o avtorju. Škoda, da ta priložnost ni izkoriščena za podrobnejšo predstavitev Kosovelovega opusa.

S konca sedemdesetih let pa je, kolikor je znano, tudi prvi hrvaški prevod Kosovelovih pesmi v prozi. Objavljen je leta 1978 v reviji *Istra* v prevodu Ane Marije Bajlo. V izbor so vključene naslednje pesmi: *Kraške pjesme*, *Crtica*, *Tu preda mnom*, *Samotni oblak*, *Sanjajući potočić*, *Tri boje*, *Jesi li to ti?*, *Pokažat ću vam grm*, *Štijenja*, *Mimo okna*, *Selo*, *Jesen*, *Pred zatvorenim vratima*, *Božić među borovima*, *Poniženje*, *Anemone ocu i majci posvećene*, *Pisao bih ti*, *Goreće pismo*, *Odgovor prvoj pjesmi*, *Pjesma*, *Bianca*, *Cigareta*, *Zaista te volim*, *Kratka pjesma* in *Labud*.

V osemdesetih letih je hrvaška recepcija Kosovelove poezije bolj intenzivna, in to ne več toliko z osredotočenjem na njegovo "baržunasto poezijo", temveč na avantgardni del pesnikovega opusa. V prid temu ne govorijo le znanstvene razprave,

pa tudi nekatere antologije¹³, objavljene v tem času, temveč tudi takratna hrvaška pesniška praksa. Nekatere razprave so že bile omenjene (kot je Vrečkov članek *Srečko Kosovel in Zenit* iz zbornika *Komparativno proučavanje jugoslavenskih književnosti* ali prevodi Poniževe razprave o slovenski poeziji), vendar pa je v osemdesetih letih za znanstveno, literarnozgodovinsko recepcijo Kosovelove poezije zelo pomembno vlogo imel tudi Aleksandar Flaker. Ta je večkrat pisal o Kosovelu, tudi v znani knjigi *Poetika osporavanja* (Zagreb, 1984). V poglavju z naslovom *Avangarda i romantizam* na primeru Kosovelove pesmi *Moja velika Nada* Flaker preizprašuje odnos med poetikama iz naslova in skozi analizo ugotovi, da pesem, ki sledi tradicionalnemu romantičnemu modelu, preneha biti romantična, oziroma da “Velika Nada” Kosovelova ipak nema “milih očiju” Julije Primicove!” (Flaker, 1984, str. 55). Flakerjev prispevek k hrvaški recepciji Kosovela je tudi v tistem delu njegovih raziskav, ki se nanaša na odnos med Kosovelovo konstruktivistično poezijo in avantgardnimi gibanji v nekdanji Jugoslaviji,¹⁴ pa tudi v prepoznavni komparativistični aparaturi, ki jo uporablja, celo kadar je osredotočen izključno na en opus, poetiko.¹⁵

Tudi v omenjenem poglavju iz *Poetike osporavanja* Flaker povezuje Kosovela z A. B. Šimićem, je to temo natančneje obdelal Juraj Martinović, najprej v članku, objavljenem v zborniku *Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi* (Ljubljana, 1984), nato pa obširneje kot poglavje v knjigi *U kosovj projekciji* (Sarajevo, 1986). Kot osrednje vprašanje Martinović postavi „kako su te dvije izrazito samosvojne stvaralačke individualnosti poimale, prihvatale i primjenjivale ekspresionistička načela“ (Martinović, 1986, str. 288), in da bi nanj odgovoril, avtor izhaja iz narave impresionizma pri Kosovelu in Šimiću ter nato iz geneze ekspresionizma v matičnih književnostih. Pri tem v analizo vključuje kriterij funkcionalnosti pesmi in artikulacije socialne problematike.

Osemdeseta so leta, ko se v več hrvaških revijah spremlja tedaj aktualna slovenska poezija, še posebej tista z neoavantgardno usmeritvijo. Med njimi je tudi *Forum*, revija Razreda za suvremenu književnost jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. V

¹³ Hrvaški literarni kritik, esejist in antologičar Branimir Donat je pripravil *Antologijo dadaistične poezije* (Novi Sad, 1985), ki vsebuje tudi nekaj Kosovelovih pesmi (*Kons. telegrafski, Deformacija forme, Brada gospodina Zarnika, Čovjek pred ogledalom in Smeš kralja Dade*; razen zadnje, ki sta jo prevedla Gojko Janjušević in Dejan Poznanović, so vse ostale prevedene s strani urednika *Antologije*).

¹⁴ Glej Flaker, Aleksandar, 1984: Kosovelova konstruktivna poezija i jugoslavenski kontekst. Franc Zadravec (ur.): *Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: [S. n.]. 173–182.

¹⁵ Glej Flaker, A. (1983). Konstruktivna poezija Srečka Kosovela. *Delo* (Književni listi), 172; Flaker, A. (1997). Kosovelov integralni grad. V Pogačnik, J. (ur.), *Zbornik ob sedemdesetletnici Franceta Bernika*. Založba ZRC.

njej so med drugim objavljene tudi pesmi Tomaža Šalamuna v prevodu Radoslava Daba (1984) in Ostijev prevod pesmi Iva Svetine (1985), pa tudi Kosovelove pesmi, ki jih je prevedla Anamarija Paljetak (1985): *Kons: mistika prostora, Zakon o zaščiti reakcije, U Gorici, Sunce jesenje, Topole pred oluju, Blaga večer, O vječno nibanje, Zlatne cigarete, Deformacija forme, Mlada Ifigenija, Haringe, Gorki čovjek, Vatreno sunce, Nepoznati smisao in Stigao je snijeg*.

No, v osemdesetih letih je zagrebški *Quorum* verjetno odigral najpomembnejšo vlogo pri promociji slovenskega neoavantgardnega pesništva in posredno ali neposredno tudi Kosovelove poezije med hrvaškimi pesniki in bralci. Ustanovljen je leta 1985 v Zagrebu, njegov glavni urednik pa je bil do leta 1990 Branko Čegec, pesnik, zvest spremljevalec in sopotnik slovenske poezije, njen prevajalec. To je vidno tudi v programski koncepciji *Quoruma*. Gre za revijo, ki je zbrala generacijo takrat večinoma mlajših pesnikov z individualnimi poetikami, odprtih do teoretskih vprašanj in intermedijskih tem. V reviji nikoli ni formalno pojasnjen njen program, vendar so jih kmalu prepoznali kot "kvorumaše", čeprav sami tega nikoli niso sprejeli.¹⁶ Kar zadeva vpliv na to generacijo, Milanja pojasnjuje povezavo s slovenskimi pesniki iz 60. in 70. let (M. Pogačnik, I. Geister Plamen, F. Zagoričnik, M. Hanžek, A. in T. Šalamun) ter z novo generacijo na prehodu v sedemdeseta leta, ki radikalizira postavantgardne postopke (I. Svetina, M. Jesih) – od njih so hrvaški pesniki¹⁷ lahko prevzeli banalizacijo vsebine, fragmentariziranje, radikalizacijo vizualnega in konkretnega ter erotično združitev telesa in jezika. Vse to, nadaljuje Milanja, je pomembno tudi za Čegecovo pesništvo, še posebej za prvo fazo (Milanja, 2012, str. 11, 12). Dobro poznavanje teh tendenc v slovenski poeziji Čegec kaže že pred ustanovitvijo *Quoruma*, v knjižici *Presvlačenje avangarde* (Zagreb, 1983), v kateri suvereno prikazuje "slovenski avantgardizem iz 60-ih in 70-ih let", poezijo Šalamuna, Zagoričnika in Svetine. Zato ni presenetljivo, da je že v prvi številki *Quoruma* objavljen intervju Čegeca s F. Zagoričnikom, v katerem se med drugim pojasnjuje tudi "inicijalni značaj objelodanjivanja djela Srečka Kosovela (1967) za razvoj i tijek avangarde u Sloveniji" (Zagoričnik in Čegec, 1985, str. 17).

¹⁶ Ena od pomembnejših znanstvenih monografij o tej generaciji pesnikov nosi naslov *Svi kvorumaši znaju da nisu kvorumaši* avtorja Tvrtka Vukovića.

¹⁷ Več o tem v Oblučar, B. (2020). Avangarda poslije avangarde u hrvatskoj poeziji. *Poznanske studije Slavistyczne*, 18, 159–173.

Quorum je torej že od samega začetka kontinuirano spremljal takratno slovensko pesniško sceno in se z njo močno povezal. Ključno vlogo v tem je imel Tomaž Šalamun,¹⁸ čigar pesmi, različne razprave o njih, intervjuji z avtorjem itn. so večkrat objavljeni. Med zgodnejšimi objavami v *Quorumu* je zagotovo reprezentativen tematski blok *Šalamun*, ki ga je pripravil Zvonko Maković za 5. številko leta 1989. Zasluge za to posredovanje, vsaj na začetku, so predvsem Čegecove.

Kot delno izhaja iz prej omenjenih značilnosti zgodnje Čegecove poezije, ki jih navaja Milanja, je semantični konkretizem njena prepoznavna značilnost. Ta pojem je prenesen iz slovenske književnosti, predvsem preko Branka Maleša,¹⁹ ki je poznal teoretske razprave Denisa Poniža. Maleš je to značilnost prepoznal kot prevladujočo za prve Čegecove zbirke, še več, z njo on vstopi v književnost (zbirka *Eros-Europa-Arafat*, 1980), s čimer se pridruži “jezičnoj orijentaciji”, važ[om] odjelj[ku] ondašnje mlade hrvatske poezije”. V izvedbenem smislu Maleš prepozna “tehnike blaže ili snažnije konkretizacije jezika, ali i prostora” – “zvukovno sudaranje glasovnih skupina, kao i vizualno-konkretna, ‘likovne’ intervencije u prostor poetskog teksta”, “semantičko-motivsku fragmentaciju”, “bujnu stihovnu heteronomiju”, “detronizaciju smisla”, pri čemu se na “avangardnu slovensko-novosadsku proizvodnju aludira stihom ili citatom” (Maleš, 2010, str. 271, 272). Naj mimogrede omenimo, da v pogovoru Maleševe kultne pesniške zbirke *Praksa laži* (1986) Branimir Bošnjak ironično ugotavlja, “kako ovakav način pisanja nema budućnosti” in kako čakanje prihodnosti, da se spregovori o eni smeri pisanja “ne odaje barem dobar kritičarski odgoj”: “[u]ostalom, i Srećko Kosovel, slovenski pjesnik, morao je čekati decenije kako bi bio priznat kao vrijedan dio korpusa suvremene slovenske književnosti, a uz to nije dočekaao ni štampanje svojih avangardnih tekstova” (Bošnjak, 1986, str. 68).

V kontekstu referenc na Kosovela pa je med kvorumaši zagotovo treba omeniti še Delimira Rešickega, pesnika, ki ga mnogi štejejo za najpomembnejšega predstavnika kvorumaške generacije. Iz obsežnega pesniškega opusa bomo tokrat izbrali le

¹⁸ Iz najnovejše faze hrvaške znanstvene recepcije poezije Tomaža Šalamuna in neoavantgardne poezije je treba izpostaviti zbornik prispevkov hrvaških in slovenskih strokovnjakov *Obzorja jezika = Obneha jezika: poezija Tomaža Šalamuna*, ki so ga uredili Zvonko Kovač, Kristof Jacek Kozak in Barbara Pregelj (Zagreb, 2014).

¹⁹ Branko Maleš je bil urednik revije *Off*, skupaj z Velimirjem Viskovićem. Tam konec sedemdesetih let objavi *U obzoru novoga hrvatskog pjesništva* in promovira skupno poetiko najmlajšega hrvaškega pesništva pod imenom semantični konkretizem. Določa ga kot zmanjšano sodelovanje smisla kot konstitutivnega elementa besedila (Vuković 2005: 25).

novejšo zbirko *Aritmija*, ki jo je leta 2005 izdal zagrebški Meandar, urednik pa je Branko Čegec. V njej je objavljena tudi ta pesem:

Kosovel

Ona koja je krenula
odvesti me doma
sada na pola je puta.

Noću putuje
samotnim cestama
danju se odmara
s rukama na očima.

U tamnim borovim šumama
jede šišarke i pije snijeg
iz mojih bilježnica.

Još uvijek ne zna mi ime.

Saznat će ga
kao i uvijek
dan prije nego
što me pronađe.

Tada će me prstom
pokazati anđelu smrti
čija molba za službom
daleko do Krasa
ostala je zametnuta
među inim
pjesmama o mladosti.

Pesem je leto dni prej objavljena v reviji *Republika*, v zbirko *Aritmija* pa je vključena, kot piše Milanja, v okviru postmodernističnega intertekstualnega kompleksa, in sicer v delu, ki se nanaša na avtorje, kot so Kamov, Trakl, Rilke, Kafka, Barthes, Carver, Krleža in drugi. Ti so strukturno zelo funkcionalno uporabljeni, tako v smislu oblikovanja motivsko-semantične dimenzije pesmi, kot tudi v smislu analogiziranja usode lirskega subjekta z biografijami omenjenih književnikov (Milanja, 2012, str. 83). *Hommage* Kosovelu je Rešicki formuliral skozi motiv personificirane smrti, tega verjetno najpogostejšega motiva v Kosovelovem opusu.²⁰

²⁰ Poleg *Kosovela* je v tej zbirki objavljena tudi pesem *Šalamunov bram*, pa tudi *Dogodek v mestu Gogi* (za katero v postmodernističnem duhu stoji tudi opomba: „Nisam, inače, nikada imao sreću gledati niti jedno uprizorenje istoimene, klasične slovenske ekspresionističke drame Slavka Gruma.“ (Rešicki, 2005, str. 109)).

Hrvaška recepcija Kosovelove in neoavantgardne poezije v kvorumaški generaciji je bogata tako na ravni vpliva na posamezne opuse in pesniške generacije, kot tudi v okviru sinhronijskih presekov hrvaške in slovenske poezije, še posebej v osemdesetih letih. No, to je tema za nekatere prihodnje raziskave.

5 Kosovel v izdajah devetdesetih let

Kot je pričakovano, devetdeseta leta prinašajo manj odmevov, izpostavili bomo le nekaj naslovov, ki se nanašajo na Kosovela. Leta 1991 je v Zagrebu (Školska knjiga) izšla doslej zadnja zgodovina slovenske književnosti v hrvaškem jeziku, *Slovenska književnost* Ivana Cesarja in Jožeta Pogačnika. Avtorja sta v njej sledila ustaljeni periodizaciji, od srednjega veka do sodobnosti, poleg tega pa sta vključena še poglavje o otroški književnosti in o znanosti o literarni vedi ter bibliografija slovenske književnosti v prevodih v hrvaški in srbski jezik (pripravil jo je Božidar Petrač). Poglavje o medvojni književnosti je naslovljeno *Osnovne oznake književnog razvoja od moderne prema suvremenoj književnosti* in vsebuje tri podpoglavja ter zaključek. V odseku *Između moderne i ekspresionizma* so vključeni Alojz Gradnik, Ivan Pregelj, France Bevk in Juš Kozak, v *Ekspresionizam* pa Srečko Kosovel, Miran Jarc, Anton Vodnik, Tone Seliškar, Slavko Grum, Edvard Kocbek, Božo Vodušek. Tu je, seveda, tudi poglavje o socialnem realizmu in njegovih najpomembnejših predstavnikih. Po krajšem pojasnilu ekspresionizma v slovenski književnosti, vplivih, predhodnikih, glavnih usmeritvah in osnovnih kontekstualnih podatkih je prvi prikaz prav Srečka Kosovela, katerega opus je prikazan za tisti čas skozi običajen pristop: “od impresionizma, a donekle i simbolizma, preko ekspresionizma i konstruktivizma, kojima je otvorio nove putove razvoja slovenske lirike, ali on je primarno predstavnik ekspresionizma” (Cesar in Pogačnik, 1991, str. 149). V zaključnem delu poglavja o medvojni književnosti se Kosovel omenja tudi kot tisti, ki uvaja matematične vzorce in geometrijske podobe, kot avtor klasičnih in moderniziranih sonetov ter kot pesnik, katerega metafora temelji na zakonih nadrealistične poetike (isto, str. 172).

Leta 1990 je izšla knjiga Ivana Cesarja *Od riječi do znaka*, kar je tudi del naslova razprave prav o slovenski pesniški avantgardi 60-ih in 70-ih let. Razprava je prvič objavljena že leta 1976 v težje dostopni reviji za poezijo *Stih = Stibos*. Da bi pojasnil fenomen iz podnaslova te razprave, ki se začne s Šalamunovim *Pokerjem* iz leta 1966, Cesar predstavi, glede na obseg razprave, daljši uvod o tem, kar je bilo prej, od vojne generacije pesnikov, preko *Pesmi štirih*, Tauferja, Zajca, Strniše, revij *Perspektive*,

Problemi do Tribune. Že v uvodnem delu Cesar izpostavi pomembno dejstvo, da je moralo miniti skoraj pol stoletja, da je skupina OHO odkrila Kosovelove integrale, saj avantgardna poezija Podbevška, Černigoja in Kosovela ni prinašala “novega” v tradicionalistični strukturi slovenske lirike (Cesar, 1990, str. 91). V nadaljevanju se avtor posveti analizi Šalamunovih, Zagoričnikovih,²¹ Geisterjevih pesniških postulatov, s ciljem, da predvsem prikaže “put do umiranja ‘riječi’ i neke načine njezinog otjelovljenja v znak”, “put, ker je “[p]restanak ‘riječi’ i postanak znakova najveća novost u suvremenom slovenskom pjesništvu” (isto, str. 99). Cesar se opira na uvide slovenskih zgodovinarjev književnosti, Paternuja, Pogačnika, Rotarja, Kermaunerja, Poniža in drugih, ter nato uspešno sintetizira glavne tendence v slovenski poeziji od prvih poveljnih let do osemdesetih. Nekaj let kasneje, že v novem tisočletju, je Cesarjev naslednik na Katedri za slovenski jezik in književnost zagrebske Filozofske fakultete, Zvonko Kovač, svojo razpravo *Tumačenje ekspresionističkoga pjesničkog teksta* (v knjigi *Meduknjiževna tumačenja*, 2005) odprl prav s sklicevanjem na znano Zadavčevu knjigo o Kosovelovem delu, pri čemer problematizira odnos ekspresionizma do impresionizma ter njihove tipe, predvsem na primeru Kosovelove poezije (pa tudi Matoša, Krleža, Crnjanskega), topose, motive, verze, oblike ekspresionističnih pesniških besedil, nato pa tudi odnos med ekspresionizmom in konstruktivizmom na vsebinski in izrazni ravni. Sledi analiza dveh Kosovelovih pesmi, *Ljudje brez srca* in *Destrukcije*, z namenom evidentiranja posebnosti ekspresionističnega besedila.

Kar se tiče objav v revijah v devetdesetih letih, je Irvin Lukežić v reškem *Rivalu* leta 1992 z namenom „dublje poznavanja naše javnosti sa djelom tog velikog slovenskog književnika“ (Lukežić, 1992, str. 257) objavil krajši tekst o Kosovelovi poeziji in prevod odlomkov iz Kosovelovih dnevnikov in zapiskov. V tekstu z naslovom *V spomin Srečku Kosovelu* so poleg osnovnih biografskih podatkov izpostavljene pesniške večplastnosti Kosovelovega opusa in je opozorjeno na zamudo pri objavi *Integralov*. Iz Kosovelovih dnevnikov in zapiskov so bili izbrani tisti, ki se nanašajo na temo krize človeštva, življenja, svobodnega duha, smrti, sodobnosti, nadčasovnosti v umetnosti in druge.

²¹ V *Dometih* leta 1980 je Cesar objavil posebno razpravo o Zagoričniku.

6 Hrvaška recepcija Kosovelove poezije v zadnjih dvajsetih letih

V novem tisočletju je hrvaška recepcija Kosovela morda nekoliko skromnejša, a vendar so bile objavljene tri, štiri zelo pomembne knjige, ki bodo zagotovo našle nove bralce tudi v prihodnjih spoznavanjih s Kosovelom. Pred njimi pa velja omeniti, da se je 21. stoletje za hrvaško recepcijo Kosovela začelo z objavo *Konsa* prav leta 2000 v časopisu *Forum*, tokrat v prevodu Radoslava Daba. Naslednje leto je Lukežić napisal še en tekst o Kosovelu, ki ga je objavil v časopisu *Novi Kamov* pod naslovom *Fragmenti o Kosovelu*. Ob tej priložnosti je Kosovelova poezija predstavljena bolj analitično in delno v literarnozgodovinskem kontekstu, s čimer se izogne pogosto uporabljeni biografsko-leksikonski formi. V tem smislu je podoben tudi članek Anamarije Paljetak, objavljen istega leta v *Dubrovniku, časopisu za književnost i znanost*. Avtorica v njem analizira, kot je navedeno v naslovu članka, sledi Oscarja Wilda v delu Srečka Kosovela in najde številne vplive. Na koncu, v *Leksikonu svetovnih pisateljev*, tudi iz leta 2001 (Zagreb, Školska knjiga), je objavljeno geslo o Srečku Kosovelu, ki ga je podpisal Jože Pogačnik.

Ena izmed pomembnejših knjig, morda že od hrvaškega prevoda *Integralov*, so *Kosovelove Odabrane pjesme*. Knjiga je objavljena ob stoletnici pesnikovega rojstva, leta 2004 (Zagreb, Naklada Jurčić), in to v prevodu Radoslava Daba ter s spremno besedo Marije Pirjevec, ki zainteresiranemu bralcu zelo vsebinsko pojasnjuje temeljne pesniške značilnosti Kosovelove poezije in njen širši kontekst, v skladu z ustaljenimi kanonskimi branji. O nekoliko manj znani temi, vsaj kar se tiče hrvaškega bralstva, piše Miklavž Komelj v članku z naslovom *Leninova smrt i poezija Srečka Kosovela*, objavljenem v reviji *Književna smotra* leta 2017. V njem prikazuje, kako je Kosovel, še posebej v zadnjih dveh letih svojega življenja, vzpostavljaj aktivne odnose do zgodovinskih procesov, povezanih s Sovjetsko zvezo, nato pa avtor analizira dva skoraj neznana soneta iz leta 1924, ki ju je Kosovel napisal ob Leninovi smrti.

Sodobnejšega pristopa Kosovelovi poeziji se je lotil tudi Leo Rafolt. Resda mu to ni primarni raziskovalni cilj, saj se v članku, objavljenem v reviji *Croatica* leta 2023, ukvarja z avtorskim projektom Matije Ferlina *Sad sam Lucky*, kjer je Kosovelova poezija le predloga. Rafoltova analiza se osredotoča na intersemiotični prevod oziroma na interpretacijo poezije s plesom.

Poleg že omenjene izdaje *Odabrane pjesme* je treba izpostaviti še vsaj dva pomembna naslova, oba iz leta 2019. Prvi je prevod knjige Janeza Vrečka *Srečko Kosovel: monografija* (v dveh zvezkih; Naklada Lara, Zagreb in Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani), ki je neizogibna literatura za vse, ki se znanstveno ukvarjajo s Kosovelom, pa tudi za vse ostale zainteresirane bralce. Knjigo je prevedla Ksenija Premur, prav tako kot *Fragmente o cjelini* Matevža Kosa (Zagreb, 2008), v kateri je vključeno tudi poglavje *Kako čitati Kosovela?*, ki je prevod avtorjeve uvodne besede iz izdaje *Izbrane pesmi* (Ljubljana, 1997).

Druga pomembna knjiga iz leta 2019 so *Integrali*, tokrat v prevodu neumornega promotorja Kosovelove poezije, Josipa Ostija²² (in na pobudo Branka Čegeca pri založbi Meandarmedia). Kot navaja Jergović, je to „[l]ijepa i veoma važna knjiga, s dramatično upečatljivim pogovorom prevoditelja” – *Pjesnik ekstaze smrti i žudnje za novim životom koji je istovremeno bio i nije bio avangardist*. Čeprav ne brez sklicevanja na kontekst, se Osti v spremni besedi osredotoča predvsem na umetniško in duhovno dimenzijo Kosovelove poezije. *Konsi* so formalno fragmentirani, simultanistični nizi, ki razbijajo umetniške in družbene strukture, idejno pa kritično in angažirano obsojajo institucije, kapitalizem, politični režim. Ker se njihova funkcija konfrontacije in preizpraševanja književne tradicije ni uresničila v času nastanka, jih Osti imenuje „avangardne ponornice“. Gre za pesniški eksperiment, ki presega slovenski kontekst in doseže raven evropskega konstruktivističnega modernizma. *Integrali* so vrhunec Kosovelovega ustvarjanja, poezija, ki ne le lokalno, temveč tudi evropsko redefinirajo avantgardo.

Nekaj mesecev kasneje, leta 2020, je izdana doslej zadnja knjižna izdaja Kosovelovih pesmi v hrvaščini, *Otvoreno.02. Izabrane pjesme i misli Srečka Kosovela*. To žepno izdajo je objavila Naklada Lara v Zagrebu v sodelovanju z Društvom Konstruktivist iz Sežane. Pesmi in misli (iz dnevnikov, pisem, esejev) je izbrala in uredila Mateja Kralj, prevedla pa Ksenija Premur. Ta izbor, kot piše v spletni najavi knjige, Kosovela predstavlja kot avantgardnega konstruktivista in družbeno angažiranega pesnika, ki se zaveda pomena in naloge umetnosti in kritično premisli družbo, v kateri živi, ampak tudi kot pesnika ekspresionista ter baržunastega lirika.

²² Osti je prvi prevod *Integralov* objavil v Sarajevu leta 2003, nato leta 2016 v Beogradu, in na koncu kroatizirano različico leta 2019 v Zagrebu.

7 Namesto zaključka

Ker je bil namen tega članka opisati hrvaško recepcijo poezije Srečka Kosovela v njenih prevladujočih modusih in značilnostih v skoraj sto letih, je povsem mogoče, da je nekaj ostalo ob strani. No, z merilom dostopnosti in relevantnosti so tukaj navedeni najpomembnejši naslovi in izdaje, ki so oblikovali podobo Kosovelove osebnosti in opusa v hrvaški kulturi. Čeprav se je na začetku zdelo, da je odziv bil skromnejši, raziskava vendarle kaže nekakšno kontinuiteto hrvaških prevodov in recepcije Kosovelove poezije. Ta je seveda pogojen z okoliščinami v matični sredini in zamudo pri objavi Kosovelove zapuščine ter širšimi kontekstualnimi, družbeno-političnimi okoliščinami, v katerih se recepcija odvija. Dolga desetletja se je ta recepcija večinoma opirala na vpogledslovenskih zgodovinarjev književnosti, brez neposrednega problematiziranja njihovih stališč, pogosto pa v obliki, ki je ponujala zgolj osnovne biografske podatke o avtorju in temeljne informacije o opusu. Prelom od tega tipa prevladujoče reproduksijske recepcije se je zgodil v osemdesetih letih znotraj takratne hrvaške poezije, zlasti generacije kvorumašev, ter slovenskih pesniških neoavantgardnih gibanj. Ta prežemanja so ustvarila dinamičen sinhronijski presek tedanjih pesniških tendenc, znotraj katerih je Kosovel zaživel kot resnični slovenski klasik. Ta njegov status potrjujejo tudi najnovejše hrvaške izdaje tako poezije kot tudi znanstvenih razprav o njej.

Na koncu, namesto sklepa, besedo prepuščamo enemu od mlajših hrvaških pesnikov, Marku Pogačarju, ki v pesmi *Drski prepadi* (zbirka *Knjiga praznika*, 2021), ne le v intertekstualnem, temveč tudi v idejnem dialogu, zdaj iz nekega novega, posttranzicijskega časa, pokliče znano ime:

[...] Osim uobičajenih pošasti, putnicima koji se odvaže na kasnu šetnju prijeti susret s, na primjer, Krvavim Kosovelom. Taj nježni pjesnik-dječak s karakterističnim naočalama, oboružan kosirom za vjetrovitih noći korača krasom, koseći bazgu i smrću, ližući vrisak i lijes, klizeći jezikom po brusnom kamenu dok san ne priguši i samu smrt, dohvati tu tajnu mjesečinu za šiju i stišava je dok je naposljetku ne usoli, samu u čvrstoj bačvi. [...]

Literatura

Anonimno. (1931). Bilješke. *Savremenik*, 24 (16–18), 311–312.

- Bošnjak, B. (1986). Sklonost vulgarnom kolovozu. V B. Maleš, *Praksa laži* (str. 65–68). Izdavački centar Rijeka.
- Borko, B. (1930). Srbske in hrvaške književne revije. *Ljubljanski zvon*, 50(3), 185–187.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-6N84QTRX/19b4d367-ec2c-4c69-992b-bf270adc6afe/PDF>
- Brešić, V. (2002). Hrvatski ekspresionistički časopisi. Analiza akspozitornih tekstova. V C. Milanja (ur.), *Ekspresionizam u hrvatskoj književnosti i umjetnosti* (str. 127–156). Altagama.
- Cankar, I. (Bregar, Franc). (1908). Nenravnost v umetnosti. *Dom in svet*, 21(6), 283–284.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-CP6PLRDN/9ef4ff1e-f95d-457d-a936-b583c6e6c5f9/PDF>
- Cesar, I. (1990). *Od riječi do znaka*. Globus.
- Cesar, I. in Pogačnik, J. (1991). *Slovenska književnost*. Školska knjiga.
- Čeh, J. (2006). Cankarjev pogled na ilirizem in novoiliristične ideje Frana Ilešiča. V M. Hladnik (ur.), *Preseganje meje* [Slovenski slavistični kongres, Zagreb, 5.–7. 10. 2006] (str. 151–162). Slavistično društvo Slovenije.
- Dabo, R. (1975). *Nova slovenska lirika*. Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Dabo, R. (2002). *Nova slovenska lirika*. Konzor.
- Flaker, A. (1984). *Poetika osporavanja. Avangarda i književna ljevica*. Školska knjiga.
- Glomar, J. (1920). Savremenik. *Ljubljanski zvon*, 40(1), 61–62.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-2D4T74HJ/9c59f727-b5e9-41d8-8435-90d7be33f606/PDF>
- Hrvatska revija. (n. d.). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/hrvatska-revija>
- Ilešič, F. (1906a). *Cvijeće slovenskoga pjesništva*. Matica hrvatska.
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-17STV13W>
- Ilešič, F. (1906b). Ocrtnajnovije slovenske književnosti. *Dom in svet*, 19(7), 447–448.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-MKBFR72R/29b2c0db-7c7a-44a5-b44f-a648c28cdda2/PDF>
- Ilešič, F. (1907). Slovenske pesmi med Hrvati. *Ljubljanski zvon*, 27(6), 383.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-2T8JB0CU/54a16eec-463f-45b6-a367-337d234998e2/PDF>
- Jergović, M. (7. 12. 2019). *Srečko Kosovel: siloviti hladni vjetar, koji se s Krasa spušta na Trst*. Jutarnji list. <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/pise-miljenko-jergovic-srecko-kosovel-siloviti-hladni-vjetar-koji-se-s-krasa-spusta-na-trst-9714277>
- Juvan, M. (2005). Kosovel in hibridnost modernizma. *Primerjalna književnost*, 28(posebna št.), 57–71.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-0AD36LJO/f31622c7-5ad7-4201-be86-7bf3b6fc95da/PDF>
- Kosovel, S. (1977). *Zbrano delo. Tretja knjiga (Prvi del)*. Državna založba Slovenije.
- Kralj, L. (1986). *Ekspresionizam*. Državna založba Slovenije.
- Lampe, E. (1906). Kritika slovenske književnosti. *Dom in svet*, 19(6), 375–377.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-NAYA6WW2/1b55fc19-aa69-4982-8523-3427a57d6a05/PDF>
- Lukežić, I. (1992). V spomin Srečku Kosovelu. *Rival* 5(2–4), 254–257.
- Martinović, J. (1986). *U kosoj projekciji*. Svjetlost.
- Maleš, B. (2010). *Poetska čitanka suvremenoga hrvatskog pjesništva (1950.–2010.)*. H.d.p.
- Milanja, C. (2012). *Hrvatsko pjesništvo 1950.–2000., IV dio, knjiga 2*. Altagama.
- Ocvirk, A. (1977). Opombe. V S. Kosovel: *Zbrano delo. Tretja knjiga (Drugi del)* (str. 967–1248). Državna založba Slovenije.
- Pavletić, V. (ur.) (1966). *Sto djela književnosti jugoslavenskih naroda*. Stvarnost.
- Petrč, F. (1953). Razvitak slovenske poezije. V B. Žganjer, *Izbor iz slovenske lirike* (str. 7–31). Školska knjiga.
- Petrinić, D. (2011). *Književni prilozi u "Istri" (1929.–1940.)* [Doktorska disertacija]. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

- Petrinić, D. (2017). Emigrantski list *Istra* (1929.–1940.): Istra tijekom međuraća. *Zbornik za narodni život i običaje*, 59, 115–135.
- Pogačar, M. (2021). *Knjiga praznika*. Kulturtreger, Multimedijalni institut.
- Potokar, T. (1966). Štetni nesporazumi. Slučajevi Ivana Tavčara i Srečka Kosovela. *Književne novine*, 18(272), 9 in 12.
- Rešicki, D. (2005). *Aritmija*. Meandar.
- Savremenik. (n. d.). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/savremenik>
- Svima koji misle i osećaju u sebi čoveka. (n. d.). *Krležijana (1993–99), mrežno izdanje*. <https://krlezijana.lzmk.hr/clanak/svima-koji-misle-i-osecaju-u-sebi-coveka>
- T. L.J. (1958). O ovom izdanju. V S. Mihalić (ur.), *Triptihon* (str. 77–85). Lykos.
- Tominšek, J. (1906). Savremenik; Ljetopis društva hrvatskih književnika. *Ljubljanski zvon*, 26(49), 253–255. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-6DBIHO17/689ef44d-883c-4d3f-92b7-89fc5b97e460/PDF>
- Tominšek, J. (1907). »Savremenik.« (»Mjesečnik društva hrv. književnika.«). *Ljubljanski zvon*, 27(8), 511–512. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TM8K0TW4/d09520d2-071c-402d-a1c2-054f2abcd78a/PDF>
- Vidmar, J. (1954). *Zapisi i kritike*. Zora.
- Vitez, G. (1956). Poezija Srečka Kosovela. *Republika*, 12(4), 14–15.
- Vrečko, J. (1986). *Slovenska zgodovinska avantgarda in ženitizem* [Doktorska disertacija]. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Vrečko, J. (1987). Srečko Kosovel in "Zenit". V E. Fišer in F. Grčević (ur.), *Komparativno proučavanje jugoslavenskih književnosti (2)* (str. 130–135). Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Gesta.
- Vrečko, J. (2004). Trdovratne zmote o Kosovelovem pesniškom opusu. V M. Jesenšek (ur.), *Slovenski jezik in literatura v evropskih globalizacijskih procesih* (str. 147–165). Slavistično društvo Slovenije.
- Vrečko, J. (2020). *Srečko Kosovel. Monografija 2. dio*. Naklada Lara, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Vučetić, Š. (1966). Predgovor. *Novija jugoslavenska poezija. Antologija* (str. 7–22). Naprijed.
- Vuković, T. (2005). *Svi kvorumaši znaju da nisu kvorumaši: aporije reprezentacije u kvorumaškome pjesništvu*. Disput.
- Zadravec, F. (1975) Josip Vidmar, I. *Slavistična revija*, 23(2), 115–151.
<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UTWT6WB0/c3c6c6a4-00f1-4ecc-a047-2c8397f0b2c4/PDF>
- Zagoričnik, F. in Čegec, B. (1985). Avangarda danas. *Quorum*, 1(0), 15–23.
- Zlobec, C. (1993). *Antologija slovenske poezije*. Školska knjiga.
- Žimbek, L. (1931). Suvremena slovenska lirika. *Hrvatska revija*, 4(1), 42–57.
- Žganjcer, B. (1953). *Izbor iz slovenske lirike*. Školska knjiga.
- Žganjcer, B. (1966). *Prepjevi iz slovenske poezije*. Školska knjiga.